

Jadid ma'rifatparlarining o'lka ijtimoiy-manaviy hayotida tutgan o'rni

Qobuljonova Diyora

Sobirova Baxtigul

Fizika yo'nalishi 1-bosqich talabalari

Keldiyeva SH.SH

„Ijtimoiy fanlar“ kafedrasi o'qituvchisi

Andijon davlat pedagogika intituti

Annotatsiya: XIX asr oxiri, XX asr boshlarida Rossiya mustamlakasi hisoblangan O'ra Osiyo, Kavkaz, O'rta Sibir xalqlari orasida boshlangan milliy, madaniy-ma'rifiy tiklanish jadidchilik harakati sifatida namoyon bo'ldi. Turkiston jadidlari xalqni ozod etish, sharoit tamoyillarini isloh qilish, xalqqa ma'rifat tarqatish va milliy muhtoriyatga erishish g'oyasini ilgari surdilar. Jadidlar milliy birlik, ma'naviy-ma'rifiy islohotlar bilan jamiyatni yangilash, yuksaltirish yo'llarini izlaganlar. Ushbu maqolada yuqorida muallif tomonidan qayd etilgan firlar haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Jadid, ma'rifat, usuli jadid, milliy ko'tarilish, matbuot, muhtoriyat, milliy g'oya, „Behbudiya“, „To'ron“, ibratxona, „Munozara“

Abstract: In the late 19th and early 20th centuries, the national, cultural and enlightenment revival between the people of Central Asia, the Caucasus and Central Siberia, which was a Russian colony, appeared as a motion. Turkistan Jadids are committed to the

liberation of the people from backwardness and religious prejudice, reforming the principles of Shari'a, promoting the nation and achieving national autonomy. Jadids sought for the ways to renew and uplift the society through national unity, spiritual and enlightenment reforms. This article discusses the mentioned ideas of the author.

Key words: Jadid, enlightenment, jadid national revival, press, autonomy, national idea, „Behbudiya”, „Turan”, temple, „Discussion”

Аннотация: В конце XIX -начале XX века среди народов Средней Азии, Кавказа и Средней Сибири в качестве национального, культурнопросветительского возрождения стало зарождаться движение джадидов. Туркестанские джадида выдвигали гипотезу освобождения народа от отсталости и религиозных суеверий, реформирования принципов шариата, распространение просвещения среди народа, достижения национальной автономии. Джадида искали пути обновления и подъема общества посредством национального единства, духовно-просветительских реформ. В данной статье обсуждаются вышеупомянутые автором идеи.

Ключевые слова: джадида, просвещение, метод джадидов, национальное восстание, пресса, автономия, национальная идея, „Бехбудия”, „Турон”, образец для подражания, „Мунозара”.

Kirish. Jadidchilik yoki jadidizm arabcha jadid so'zidan olingan bo'lib yangi degan manoni anglatadi. XIX asr oxiri XX asr boshida Turkiston, Kavkaz, Qrim, Tatariston hayotida muhim ahamiyat kasb etgan ijtimoiy-siyosiy, ma'rifiy harakat. Jadidchilik dastlab, XIX asrning 80-yillarida Qrimda vujudga keldi. XIX asrning 90-yillaridan O'rta Osiyoda tarqaldi. Jadidchilik avval madaniyat sohasidagi harakat sifatida faoliyat yuritgan. Bu oqim vakillari taraqqiyot uchun kurashish, turkiy tillarni rivojlantirish, shu tillardagi adabiyotni

boyitish, dunyoviy ilmlarni o'rganish, fan yutuqlaridan foydalanish hamda ayollar va erkaklar tengligi uchun kurashishga chaqirishgan. Keyinchalik jadidchilar panturkizm g'oyalarini targ'ib qilishgan. Sovet davrida yozilgan adabiyotlarda jadidchilikka „burjua-liberal „milatchilik harakati“ deb ta'rif berilgan. Bu davrda asosan tanqid qilingan jadidchilik namoyondalari nomi SSR parchalanib ketgandan keyin qayta tiklandi. Jadidchilik dastab Qrimda paydo bo'ldi. Uning asoschisi Turkiy qavmdan bo'lgan I. G'aspiralidir. I G'aspirali 1851-yil 21-martda tavvalud topgan. 8 yoshida o'qishga berildi va gimnaziyada o'qiydi. So'ng Voronej ofitserlar harbiy o'quv yurtida undan Moskovdagi Milyutin gimnaziyasiga o'tadi va 1863-yilda uni tugallab boshqasaroyga qayytib keladi. „Zanjirli“ madrasasida rus tilidan dars beradi. Tusiktunda jadidchilik asoschilaridan biri esa Jahonga mashhur bo'lgan o'zbekning yagona jug'rofiya shunosi atoqli jamoat arbobi buyuk islomshunos yuksak didli jurnalist Mahmudho'ja Behbudiydir. Undan tashqari bizning Abdulla Avloniy, Abdulhamid Cholpon, Abdurauf Fitrat kabi ko'plab jadidlarimiz mavjud bo'lgan.

Xulosa. Biz ushbu maqolada mamlakatimiz hududida jadidchilik oqimining vujudga kelishi va uning ma'rifatparvarlik soxasidagi faoliyatiga to'xtaldik. Jadidchilik harakatining ijtimoiy-siyosiy qarashlari, milliy mustaqillik va davlatchilik g'oyalari, bu boradagi amaliy harakatlari va kurashlari alohida g'oyaviy siyosiy taziqlarga qaramay milatning ma'naviy yuksalishi uchun imkoniyatlar yaratishga harakat qilganlar. Prezidentimiz SH. Mirziyoyev oliy majlisga murojatnomarida aytganidek biz jadidchilik harakati, ma'rifatparvar bobolarimiz merosini chuqur o'rganishimiz kerak. Bu ma'naviy xazunani qancha ko'p o'rgansak bugungi kunda ham bizni tashvishga solayotgan juda ko'p savollarga javob topamiz. Bu bebaho boylikni qancha faol targ'ib etsak xalqimiz ayniqsa yoshlarimiz bugungi tinch va erkin hayotning qadri anglashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Avloniy A. Tarjimai xol. Tanlangan asarlar.2-jild T. „Ma'naviyat". 1998 yil 288-bet.
2. Toshqulov J. Yosh xivaliklar. Siyosiy qarashlarining tadrijiy rivojlanishi. Xalq va demokratiya 1992 yil 3-4son
3. Qosimov B. „Milliy uyg'onish" T. „Sharq" 2004 yil 53-bet.
4. Keldiyeva SH.(2024).Turkistondagi Jadid yangi usul maktablarining ahamiyati.Interpretation and researches,(4(26)).
5. Shaxnozaxon ,K. (2023). Jadid ma'rifatchilik namoyondalarining ijtimoiy- siyosoy, falsafiy qarashlari. World scientific research journal,15(1),234-238.
6. SHaxnozaxon K (2023). Jadid ziyolilarning milliy ma'naviyatizmizdagi ahamiyati.Образование наука и инновационные идеи в мире,20(7, 35-38